

Brenadetta M. Puchalska-Dąbrowskiej, *Bohaterowie Wysp Brytyjskich jako wzorce świętości w hagiografii polskiej XVI–XVII wieku*, Białystok 2009 s. 234 (rec.).

Książka Pani Bernadetty M. Puchalskiej-Dąbrowskiej wpisuje się w dobrą tendencję przypominania pięknych kart tradycji narodowej i katolickiej. Każdy naród ma swoich bohaterów. Są oni jego chlubą i stanowią wzór do naśladowania. Kategoria bohaterstwa jest dość szeroka i pojemna. Pojęciem „bohaterowie Wysp Brytyjskich” określono w prezentowanej książce postacie odnotowane w zbadanych zasobach tekstowych i bezpośrednio wywodzące się – np. poprzez fakt urodzenia – z terytorium Anglii, Szkocji, Walii i Irlandii. Kategorią tą objęto również sylwetki świętych czasowo lub stale wpisanych w dzieje rozpatrywanego obszaru, ale pochodzących z innych krajów (np. pionierów ewangelizacji na Wyspach – św. Anzelma, Augustyna z Canterbury, Germana z Auxerre). Do omawianej grupy zaliczono również osoby niekanonizowane, lecz będące przedmiotem zainteresowania ówczesnej hagiografii ze względu na swój wkład do historii Kościoła w Brytanii oraz znaczącą rolę w propagowaniu określonych postaw. Należą do nich wspomniani męczennicy z czasów prześladowań w XVI–XVII wieku. Autorka uwzględniła również bohaterów związanych z terenem Wysp poprzez tradycję.

„Bohaterowie Wysp Brytyjskich” stali się bogactwem całego Kościoła i wzorami świętości o charakterze uniwersalnym. Świadczą o tym mogą opracowania spotykane w hagiografii polskiej. Polska organicznie zrosnięta z chrześcijaństwem w praktyce urzeczywistniała zawsze w swych dzieciach chrześcijańskie ideały wychowawcze. Nie ograniczała się jedynie do korzystania z bohaterów lokalnych. Ze wszech miar interesującym zagadnieniem jest badanie zagadnienia w jakiej mierze i w jaki sposób korzystano w Polsce z doświadczeń innych narodów. Tej potrzebie wychodzi naprzeciw prezentowane opracowanie.

Książka Bernadety M. Puchalskiej-Dąbrowskiej ma charakter interdyscyplinarny i mieści się na pograniczu teologii i historii literatury. Ukazuje „odblask” świętości „bohaterów Wysp Brytyjskich” w hagiografii polskiej dość długiego odcinka czasu: XVI i XVII wieku. Autorka przebadła reprezentatywne kolekcje żywotów uwzględnionych w najnowszej bibliografii staropolskiego piśmiennictwa hagiograficznego. Autorka rozprawy zebrała i przestudiowa-

ła dużą ilość materiału o charakterze archiwalnym. Kwerenda źródłowa objęła zbiory zgromadzone w kilku najbardziej znaczących, specjalistycznych bibliotekach polskich.

Należy podkreślić, że rozprawa Bernadetty napisana jest kompetentnie i ze znanstwem przedmiotu. Stanowi cenny wkład w dorobek polskiej historii literatury oraz polskiej duchowości XVI i XVII wieku. Została napisana przystępnym językiem, bez modnego w dzisiejszej literaturze nasycenia tekstów wyrazami obcymi. Czyta się ją z wielkim zainteresowaniem. Uzupełnia ona istniejącą lukę w historii naszej literatury. Przybliża wiele zapomnianych postaw i wartości związanych z przywiązaniem do Ojczyzny, wiary, Kościoła i tradycji. Niewątpliwą wartością tej pracy jest odwoływanie się do bogatej literatury przedmiotu z zakresu historii myśli oraz teologii. Praca posiada charakter nowatorski, nie tylko ze względu na jej przedmiot, ale także z uwagi na jej walory erudycyjne i solidne udokumentowanie źródeł. Ciekawym ubogaceniem jest prezentacja kopii niektórych starodruków wewnątrz pracy.

Podstawą kompozycyjną książki jest podział wyodrębnionych ze zgromadzonego materiału sylwetek na poszczególne kategorie świętych przy zastosowaniu kryterium przynależności stanowej, zgodnie z zasadą przyjętą w analizowanych dziełach hagiograficznych. Przeprowadzone badania pozwoliły na ustalenie trzech dominujących grup bohaterów: hierarchowie Kościoła (biskupi), przedstawiciele życia konsekrowanego (pustelnicy, zakonnicy, dziewice), świeccy (królowie). Liczna reprezentacja męczenników brytyjskich XVI–XVII wieku uwzględnia osoby wywodzące się z różnych stanów i warstw społecznych, stanowiąc tym samym autonomiczną kategorię, omówioną w oddzielnej części pracy. Podstawowym wyróżnikiem świętości jest w przypadku tych bohaterów fakt poniesienia śmierci za wiarę katolicką.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów: Pojęcie świętości w hagiografii XVI–XVII wieku; Święci w infułach – pasterze i misjonarze; W świecie pustelników, zakonników i dziewic; Świętość wśród misjonarzy i splendorów; Wiara wobec okrucieństwa – „Angielscy męczennicy wieków naszych” Stanowią one pięć odnośnych grup tematycznych, w których Autorka rozważa najważniejsze aspekty obranego tematu.

Prezentacja obecnych w zbadanych tekstach wzorców świętości poprzedzona została informacjami dotyczącymi specyfiki

i celów hagiografii okresu potrydenckiego na tle rozwoju żywotopisarstwa. Rozdział drugi poświęcony jest sylwetkom biskupów brytyjskich, reprezentujących dwa zasadnicze typy wzorców osobowych – biskupa-pasterza podejmującego aktywność w obrębie np. własnej diecezji oraz apostoła-misjonarza angażującego się w dzieła krzewienia wiary poza granicami własnego kraju. Przeprowadzone analizy zmierzają ku zaakcentowaniu elementów współtworzących model bohatera odpowiadający postulowanemu przez Sobór Trydencki wizerunkowi idealnego hierarchy Kościoła katolickiego. Najważniejsze spośród wyłonionych cech to pobożność połączona z ascezą, wykształcenie, skłonność do wyrzeczeń, gorliwość w spełnianiu zadań wynikających z posiadanego charyzmatu, łączność ze Stolicą Apostolską.

Wzorce świętości zakonnej w trzech zasadniczych odmianach (pustelniczej, wspólnotowej, apostołskiej), jak również przykłady konsekrowanego życia dziewiczego zostały przedyskutowane w kolejnej części niniejszego opracowania. Bohaterowie, realizujący drogę swego powołania w różnego rodzaju uwarunkowaniach (np. historycznych czy społecznych), prezentowani są poprzez pryzmat wszechstronnej aktywności, zaprzeczającej rozpowszechnianej np. przez środowiska innowiercze rzekomej nieprzydatności monastycznego modelu egzystencji. Ujawniające się w rozmaitych kontekstach zdarzeniowych walory bohaterów składają się na obraz zakonnika ukierunkowującego się nie tylko na Boga i na członków własnej wspólnoty, ale również wykraczającego poza obszar klauzury; wizerunek taki w pełni odpowiada zarysowującym się w omawianym okresie historycznym potrzebom na działalność „zewnątrzną” zakonów.

Rozważania zawarte w rozdziale czwartym dotyczą wzorców świeckiej świętości reprezentowanych przez sylwetki wybranych monarchów brytyjskich. Bohaterowie ci dążą do doskonałości w rzeczywistości niesprzyjającej wzrastaniu duchowemu. Wpisujące się w liczne sytuacje „zagrożenia świętości”, wymagające przewycięzania pokus, konfrontacji z negatywnie waloryzowanymi przestrzeniami świeckości i często wrogim otoczeniem, władcy podejmują próby przewycięzania napotykaných przeszkód na drodze godzenia obowiązków stanu z intensywną aktywnością o charakterze religijnym. Do mniej licznych, jakkolwiek również godnych odnotowania, należą postacie monarchów uświęcających się na drodze męczeństwa za wiarę bądź w wyniku konfliktów dynastycznych.

Wyrazem aktualizacyjnych dążeń potrydenckiej hagiografii jest umieszczanie w zbiorach żywotów biogramów osób żyjących współcześnie, niekanonizowanych, lecz wykazujących się – zdaniem autorów zbadanych kolekcji – szczególnym powołaniem do świętości. Grupę tę, poddaną analizie w ostatniej części rozprawy reprezentują wspomniani męczennicy brytyjscy okresu prześladowań katolików w XVI–XVII stuleciu. Sposób kreowania ich sylwetek zmierza do utrwalenia w świadomości czytelnika wizerunku bohatera wiary wpisującego się w nacechowaną okrucieństwem rzeczywistość (aresztowania, tortury, przesłuchania, egzekucje), stałego w wyznawanych poglądach nawet wobec drastycznych metod perswazji czy groźby śmierci.

Zbadany materiał ukazuje różnorodne sylwetki świętych funkcjonujących w odmiennych uwarunkowaniach historycznych, społecznych, kulturowych i przestrzennych. Jednym z zasadniczych rysów świętości analizowanych bohaterów jest apostołstwo realizowane na różne sposoby, wymagające częstych zmian miejsc pobytu, a tym samym także przestrzeni aktywności. W konsekwencji, w większości przypadków realizacja powołania do doskonałości wymaga od bohatera – poza zewnętrznymi praktykami religijnymi i osobistą ascezą – również wysiłków polegających na przekształcaniu terenów działania i wypełniającego je elementu ludzkiego poprzez np. fundacje klasztorów czy misje ewangelizacyjne. Świętość w swej wersji „wyspiarskiej” daje się zatem zdefiniować jako umiejętność modyfikowania, „porządkowania” zajmowanych obszarów w celu stworzenia warunków sprzyjających realizacji celów wytyczonych przez bohatera. W rezultacie, przedmiotem analiz stały się też sposoby kreowania w zbadanym materiale świata przedstawionego – Brytanii jako tła aktywności świętych z jej charakterystycznymi wyróżnikami, jak np. stolice prymasowskie, pustelnie i klasztory, obszary działalności misyjnej, więzienia i miejsca kaźni.

Postacie wielu świętych brytyjskich obecnych w polskiej literaturze hagiograficznej XVI–XVII wieku uległy niemal całkowitemu zapomnieniu. Prezentowana rozprawa jest zatem próbą przywołania na nowo postaci bohaterów wiary związanych z obszarem Wysp. Poza nielicznymi sylwetkami rozpoznawalnymi dla dzisiejszego odbiorcy, jak św. Patryk, św. Tomasz More czy św. Tomasz Becket katalog brytyjskich „mieszkańców nieba” obejmuje postacie obecnie trudne bądź nawet niemożliwe do skojarzenia z oma-

wianą przestrzeni. Poza nakreślonym wyżej celem poznawczym, zadaniem omawianej pracy było wykazanie znaczącej roli „wyspiarzy” jako często przywoływanych wzorów doskonałości stawianych przed oczyma XVI i XVII-wiecznej publiczności literackiej. Fakt wykorzystania rozmaitych źródeł zawierających żywoty świętych brytyjskich umożliwił również orientację w mniej znanych zabytkach polskiego piśmiennictwa hagiograficznego.

Publikacja Bernadety M. Puchalskiej-Dąbrowskiej pozwala zapoznać się z interesującymi i bardzo wartościowymi treściami szerokiemu gronu osób, którzy ową problematyką się interesują na płaszczyźnie teoretycznej analizy oraz na płaszczyźnie praktycznej działalności wychowawczej. Należy jeszcze zauważyć, że dzisiaj, gdy dość często odchodzi się od obiektywnego porządku wartości, tym bardziej należy przypominać sposoby ich realizacji w życiu konkretnych postaci historycznych. W tym względzie prezentowana książka może stać się wspaniałym narzędziem.

Ks. Adam Skreczko